

5.3 Holmön

Bakgrund

Holmön saknar verksamhetsområde för vatten och avlopp. Umeå kommun och sedermera UMEVA har ändå tagit en central roll i dricksvattenförsörjningen på ön. Engagemanget har motiverats av att Umeå kommun haft ett antal servicebyggnader på Holmön såsom skola och var skälet till att Umeå kommun år 1984 övertog den vattentäkt som används än i dag.

Även om skälet varit att försörja de egna fastigheterna med dricksvatten så har sedan mitten av 1980-talet allt fler fastigheter kommit att få sitt vatten från kommunens (numera UMEVA:s) vattentäkt. Umeå kommun valde i mitten av 1980-talet att Holmön inte skulle bli ett verksamhetsområde, då vattentillgången bedömdes som osäker, utan istället skulle Holmöns vattenförsörjning ses som en enskild vattentäkt med förslag att det för de anslutna fastigheterna skulle bildas en gemensamhetsanläggning. Även om det i Kommunfullmäktige togs beslut 1994-02-21 att så skulle ske blev det aldrig av och istället påbörjades i mitten av 1990-talet ett arbete med att fastställa ett verksamhetsområde på Holmön. Under många år var utgångspunkten i både detaljplan och förhållande till fastighetsägare att så skulle ske. Det har dock inte kunnat utredas vad som blev av detta ärende och varför det avbröts. Orsaken får anses sakna betydelse.

UMEVA:s vattenanläggning på Holmön består av ett antal råvattenbrunnar, ett vattenverk samt omkring 4,5 km ledningsnät.

Det har under 2015 gjorts ett enkätutskick i syfte att få besked hur samtliga bostadsfastigheter får sitt dricksvatten. Svarsfrekvensen var 87 %. Utredningen visar att ca 134 fastigheter får sitt dricksvatten från UMEVA:s vattentäkt; 73 via vattenföreningar och 61 direkt. Omkring 70 bostadsfastigheter har enligt undersökningen eget vatten alternativt inget vatten, av dessa har 16 uttryckt önskemål om att få ansluta.

De fastigheter som har "UMEVA-vatten" är anslutna på väldigt olika grunder; avtal, föreningslösningar och olovliga påkopplingar. Någon är även ansluten med besked att Holmön skulle bli verksamhetsområde och följaktligen har anslutningsavgift tagits ut. Avtalen är inte homogena utan vissa har vattenleveransen begränsad till sommarvatten, andra att fritidshusen får stå tillbaka vid vattenbrist eller att fastigheterna anslutits med uppgift att de finns inom verksamhetsområde, för att nämna några varianter.

Vattenförsörjningen på Holmön sker för närvarande från en vattentäkt på norra sidan av Holmön. Råvattnet är ett grundvatten, som bereds till dricksvatten i ett mindre vattenverk beläget ca 1 km från Holmö Hamn. Vattenförbrukningen från de anslutna fastigheterna på Holmön varierar kraftigt under året. Variationen är säsongsbetingad, med hög förbrukning under sommaren och låg förbrukning under vintern.

Den höga förbrukningen på sommaren har under vissa år lett till svårigheter att uppfordra råvatten från vattentäkten (på grund av låga grundvattennivåer) och därmed producera tillräckligt med dricksvatten. Vissa år har det krävts tryckreduceringar i distributionsnätet och/eller vattenavstängningar för att minska förbrukningen under helger med toppförbrukning. Syftet har då varit att inte torrlägga brunnarna, att klara en minimiproduktion av dricksvatten på ön och att därmed undvika långsiktiga skador på brunnar och vattentäkten.

Ett flertal utredningar och insatser har gjorts under åren för att höja leveranssäkerheten på Holmön:

- 1995-1997: Borrning av observationsrör för observation av grundvattennivåer inom vattentäkten, borrning av två nya borrhål, m.m.
- 2007-2008: Utredning med sjöledningsalternativ kontra upprustning av vattenverket

- 2010-2011: Anläggning av ny sjöledning från Sävar vattenverk till Holmön
- 2014-2015: Uppgradering av vattenverket inkl. kapacitetsökning
- 2015: Vattentäcksutredning

Vissa av insatserna har gett goda resultat och lett till högre produktionskapacitet, medan exempelvis sjöledningen aldrig nått upp till förväntade resultat.

Sjöledningen mellan Ivarsboda och Holmön anlades 2011 och är ca 11,5 km lång. Projektet har sedan starten varit problemtyngt, vilket även fortsatte under drifttagningen. Ett flertal försök har gjorts för att ta sjöledningen i drift varvid läckor har upptäckts. Hittills sista försöket gjorde i december 2013 men misslyckades pga. en ny läcka. En omfattande utredning genomfördes under vårvintern 2014 för att diskutera alternativ till reparation, andra typer av ledningsmaterial och alternativa sträckningar. Utredningen visar att de lokala strömnings- och isvallningsförhållandena mellan fastlandet och Holmön är ovanligt svåra för svenska förhållanden, stenig havsbotten i kombination med starka strömmar och kraftig isvallning skapar svåra förutsättningar. Befintlig ledning bedöms inte ha förutsättningar att kunna stå emot genomnötning på sikt på befintlig sträckning. Ett flertal ledningsmaterial förekommer på marknaden, varav vissa är avsedda för just sjöförläggning. Kontakter med leverantörer visar dock att strömningshastigheten är så kraftig att inga garantier kan ges mot genomnötning.

I anledning av den tekniska utmaningen att trygga vattendistributionen, det oklara rättsförhållandet mellan UMEVA och fastighetsägarna samt den ökade efterfrågan beslutade UMEVA i början av år 2014 att inte medge ytterligare anslutningar i avvaktan på en bredare utredning av olika förutsättningar och aspekter.

Resultatet av denna utredning redovisas nedan.

Vattenförbrukning

Vattenförbrukningen på Holmön följer inte normala förbrukningsmönster. Förbrukningen är starkt säsongsbetingad med en låg förbrukning vintertid och en hög förbrukning på sommaren. Förbrukningen kan jämföras med turistorter. Den höga förbrukningen sammanfaller på Holmön med nederbördsfattiga månader vilket försvårar situationen. På Holmön hålls under perioder med hög förbrukning även festivaler vilket lockar till sig gäster, vilket i sin tur ökar förbrukningen. Historiskt sett har ofta festivalhelger varit den perioden som har sammanfallit med problem i vattenleveransen.

Uppmätta förbrukningsvariationer under ett kalenderår visar en tydlig högförbrukning mellan juni till augusti och tydliga förbrukningstoppar i juli i samband med visfestivalen. Maximal förbrukning som har uppmätts ligger på ca 65 m³/dygn under juli månad. Förbrukningen sommartid ligger i medel nästan fem gånger högre jämfört med vintermånaderna.

Total förbrukning över året från vattenverket:

September - april	ca 7-10 m ³ /dygn
Maj - juni o aug	ca 10-15 m ³ /dygn
Juli	ca 20-30 m ³ /dygn
Visfestivalen	ca 50-65 m ³ /dygn

Vattenproduktion

Inledningsvis konstateras att den vattentillgång som finns på Holmön är begränsad till det vatten som kommer i form av nederbörd. Uttaget av detta vatten sker genom en grävd brunn som försörjs av vatten från naturlig tillrinning i de översta lösa jordlagren, samt från infiltrerat vatten från två bergborrade brunnar. Brunnarna har begränsad tillgång och ett överuttag i de bergborrade brunnarna kan leda till saltvatteninträngning och permanent skada på tillgången.

Uppgraderingen av vattenverket som genomfördes 2014 har bland annat ökat kapaciteten för råvattenuppföring och dricksvattenproduktion. Bedömningen är att akviferen och brunnen kan klara en kortvarig period med mycket höga uttag upp emot ca 100 m³ per dygn, förutsatt att grundvattennivåerna är tillräckligt höga, men att akviferen som den ser ut idag inte medger dessa uttagskapaciteter under en längre tid. I ett värsta scenario kan tillrinningen i grundvattnet bli så lågt som ca 0,3 l/s eller ca 26 m³/dygn. Senast detta inträffade var 1996 i samband med VAB-utredningen. Enligt den geohydrologiska utredningen är det bara en tidsfråga tills det kan inträffa igen. Ett uttag om 26 m³/dygn får därför anses som dimensionerande.

Flera faktorer har dock identifierats som ännu inte är åtgärdade, vilket gör dagens system sårbart. Vattentäcksutredningen visar att en nederbördsfattig vinter följt av en torr sommar kommer att ge stora problem i nybildningen av grundvatten. Det innebär i sin tur låga grundvattennivåer och mycket begränsade uttagsmöjligheter. Lågreservoaren har för låg volym för att kunna jämna ut förbrukningstoppar under sommaren och i samband med högtider. Reservoarvolymen brukar som tumregel utgöra ca 25-30% av den maximala dygnsförbrukningen, vilket skulle innebära ett behov av reservoarvolym på ca 17-21 m³. Idag finns ca 8 m³ effektiv volym tillgängligt, vilket är tillräckligt för perioden september till maj, men inte sommartid. Variationen i förbrukning mellan säsongerna ställer dock krav på utformning och på att inte hela volymen nyttjas under perioder med låg förbrukning, för att minimera uppehållstiden mellan produktion och konsumtion. Flaskhalsar och långa ledningar i distributionsnätet gör att många fastigheter de senaste åren har klagat på lågt tryck i samband med hög förbrukning. Särskilt utsatta är fastigheter som är belägna på högre nivåer. I ett distributionsnät med varierande förbrukning kan vattnets uppehållstid i ledningarna bli relativt lång under perioder med låg förbrukning. För lång uppehållstid i ledningarna innebär alltid en risk för tillväxt av oönskade mikroorganismer och/eller avlagringar som försämrar

vattenkvaliteten. Ur ett underhållsperspektiv vore det önskvärt med ett flertal strategiskt utplacerade spolposter som förenklar spolning och desinficering av distributionsnätet.

För att klara en trygg och säker dricksvattenförsörjning för enbart dem som redan är anslutna bör ytterligare investeringar göras vid vattenverket och i distributionsnätet. En grov kalkyl visar på investeringar på omkring 2-3 miljoner kronor.

Om ytterligare fastigheter ska kopplas på måste mer råvatten kunna tas fram. Det finns olika alternativ i form av återinfiltration av grundvatten, ytterligare bergborrade brunnar, membranfiltrering av havsvatten eller infiltration av fastlandsvatten via sjöledningen. De olika alternativen ger olika resultat hur mycket tillkommande råvattenmängd som kan erhållas, men även kostnader. Någon lösning under 3-4 miljoner torde dock inte gå att hitta.

Avloppslösning

Det finns inte heller något fastställt verksamhetsområde för avlopp på Holmön. De flesta fastighetsägarna har enskilda avlopp, men några har även gemensamhetslöningar.

UMEVA ombesörjer tömning av brunnarna. Totalt töms ca 90 brunnar. Brunnarna töms med traktor och tanksläp och transporteras därefter till en s.k. slamlagun på Holmön.

Miljökontoret har aviserat ett föreläggande om att UMEVA ska upphöra med slamlagunen och istället använda sedvanliga slamsugningsbilar som kan börja användas när ny färja nu tagits i bruk. Ett sådant arbetssätt kommer dock att ställa krav på många av de enskilda avloppen i så måtto att dels det måste vara fråga om brunnar med slamavskiljare istället för den typ av infiltrationsbrunnar (stenkista med betongringar) som oftast förekommer och dels det finns farbar väg då en sådan bil ställer andra krav på åtkomsten än en traktor med släp.

Tillkommande anslutningar

Det finns en efterfrågan bland befintliga bostadsfastigheter att få ansluta till UMEVA:s anläggning. Därtill kommer att det finns avstyckade tomter som kommunen äger och där det finns ett behov av vatten samt finns även exploatörer av ytterligare tomter. Till detta antal fastigheter ska läggas ambitionen (såsom den formulerats i Utvecklingsstrategin för Holmön) om tillväxt som i vart fall innebär ett nettotillskott över tiden om 75 permanenta bostäder.

Alternativ

Då det inte finns något fastställt verksamhetsområde för Holmön sker UMEVA:s vattenleverans på avtalsrättslig grund; direkt till enskilda fastigheter eller via föreningar.

Det finns tre alternativ för den framtida vattenförsörjningen: verksamhetsområde, fortsatt avtalslösning eller att det bildas en samfällighetsförening som förvaltar vattentäkten.

1. Verksamhetsområde

Av 6 § vattentjänstlagen följer att det är en kommunal skyldighet att tillhandahålla dricksvatten och avloppsomhändertagande om det med hänsyn till skyddet för människors hälsa eller miljön behöver ordnas vattenförsörjning eller avlopp i ett större sammanhang .

Bedömningen av om förutsättningarna för verksamhetsområde är uppfyllda görs av Umeå kommun. Holmön är inte hanterad i den VA-strategi som Umeå kommun är i slutet av att ta fram vilket motiveras framför allt av att denna VA-strategi har fokus på avloppsfrågor.

2. Fortsatt avtal

En sådan lösning rymmer ett antal frågor såsom huruvida UMEVA ens har rätt att bedriva sådan verksamhet om man ser till ägardirektivet men även ekonomiska frågor.

Det som en gång motiverade att Umeå kommun tog en central roll beträffande dricksvattenförsörjningen är inte längre för handen. Ambitionen var då att denna vattentäkt skulle hållas väl åtskild från de allmänna delarna. *"När det gäller förvaltningen av vattentäkten är avsikten att driva den som en enskild vattenanläggning, inte som allmän VA-anläggning. Eftersom vattentäktens kapacitet är begränsad måste vattnet i första hand förbehållas permanentbebyggelse och kommunens fastigheter. Detta kan bli svårt att klara om anläggningen allmänförklaras. För att markera att anläggningen är en enskild anläggning är avsikten att anläggningen skall förvaltas av Fastighetskontoret och inte av VA-verket inom Gatukontoret."* Över tid har dock Holmön kommit att hanteras som vilken vattentäkt som helst och följde följaktligen med när UMEVA bildades och övertog va-huvudmannaskapet. Då detta inte är ett verksamhetsområde faller det inte heller inom va-huvudmannaskapet och har UMEVA därför i sig inget ansvar för att fortsätta med denna avtalslösning.

Det torde dock vara så att UMEVA kan välja att fortsätta med en avtalslösning, men i så fall bör beaktas hur vattenleveransen på ön finansieras. Vattentjänstlagen torde innebära ett förbud mot att blanda samman ekonomin för Holmöns vattenleverans med va-kollektivets eller i vart fall att låta den ena delen finansiera den andra.

Enkätgenomgången visar att det är ett antal fastigheter som är anslutna olovligen, dvs. utan avtal, i strid med avtal alternativt utan UMEVA:s godkännande trots att avtalet stipulerar detta. Det måste övervägas hur dessa fastigheter ska hanteras; huruvida avtal ska sägas upp, nya avtal skrivas m.m. eller bortses från då vattenförbrukningen ändå mäts och betalas för.

Med en bibehållen avtalslösning får UMEVA själv avgöra utifrån affärsmässiga aspekter huruvida ytterligare fastigheter ska anslutas och på vilka grunder.

3. Gemensamhetsanläggning

En gemensam lösning för de berörda fastigheterna sker rätteligen genom en s.k. gemensamhetsanläggning. UMEVA kan då inleda en diskussion med fastighetsägarna på Holmön om att de tar över anläggningen och bildar en gemensamhetsanläggning. Umeå kommun som ägare av ett par fastigheter på ön; Holmön 2:22 (brandstation) och 7:91 (fritidshamnen) och torde komma att få en central roll. Detta inte minst då kommunen äger 6 avstyckade småhustomter (Holmön 2:25, 2:27-2:31) som är till salu samt huvudfastigheten 2:24 där det förefaller ligga en gemensam avloppsanläggning. Ansvaret för drift, underhåll o utbyggnad blir därefter i så fall privat, vilket är fallet på många platser.

Fastighetsägarnas inställning till en dylik lösning torde framför allt påverkas av kostnaden för ett övertagande av anläggningen.

Samlad bedömning

Bedömningen av om förutsättningarna för verksamhetsområde är uppfyllda ankommer inte på UMEVA att avgöra utan är en fråga för Umeå kommun.

Med hänsyn till att det inte kan uteslutas att Holmön i framtiden blir ett verksamhetsområde, särskilt om ytterligare bebyggelse tillkommer, bör anläggningen inte avyttras. Genom en fortsatt avtalslösning är beredskapen för detta bättre än om UMEVA kliver ur avtalsrelationen vilket är fallet om vattenverket blir en gemensamhetsanläggning.

Med hänsyn till att fastigheterna anslutits på många olika sätt bör en genomgång göras för att renodla och strukturera avtalsrelationerna samt även se över kostnadsbilden.

Förslag till beslut

- att UMEVA kvarstår som vattenleverantör på Holmön på avtalsrättslig grund

- att ge tjänstemannaorganisationen i uppdrag att under år 2016 göra en översyn och uppdatering av avtalen för vattenanslutning på Holmön
- att besluta om att UMEVA inte ska medge någon ytterligare vattenanslutning på Holmön med ny avtalspart eller inom ramen för befintliga avtal.

Umeå den 3 december 2015